

Osobine ličnosti i karakteristični obrasci kriminalnog ponašanja počinitelja ubistva u Republici Srpskoj

Originalni naučni članak

DOI: 10.7251/SIN2101101L

UDK: 159.7:[343.9:343.22

Primljen: 1. mart 2021.

Prihvaćen: 9. april 2021.

Kontakt:

Sanja Radetić Lovrić
sanja.radetic-lovric@ff.unibl.org

© 2021 *Autori*. Objavljeno pod uslovima Creative Commons Autorstvo-Nekomercijalno-Bez prerada 4.0 Međunarodne javne licence (CC-BY-NC-ND) koja dopušta korištenje, dijeljenje i umnožavanje djela, ali samo u nekomercijalne svrhe i uz uslov da se ispravno citira djelo i autor, te uputi na izvor. Licenca ne dopušta dijeljenje djela u prerađenom ili izmijenjenom obliku.

Sanja Radetić Lovrić¹, Suzana Vujadinović²

¹ Univerzitet u Banjoj Luci, Filozofski fakultet

² Društvo psihologa RS

Cilj ovog istraživanja je ispitati da li postoje razlike među počiniteljima ubistva u odnosu na karakteristične obrasce kriminalnog ponašanja i kakva je njihova veza sa osobinama ličnosti počinitelja. Uzorak su činila 74 ispitanika koja su u vrijeme sprovođenja istraživanja bili na odsluženju kazne u Kazneno-popravnim ustanovama u Republici Srpskoj.

U istraživanju su primijenjene skale i upitnici procjene zadovoljavajuće istraživačke pouzdanosti. Dobijeni rezultati su pokazali da postoje razlike među počiniteljima u odnosu na karakteristične obrasce kriminalnog ponašanja. Prvi tip ubica ubija vatrenim oružjem, u zatvorenom prostoru, ne planiraju ubistvo, nemaju ranijih osuda niti saučenika prilikom izvršenja krivičnog djela. Drugi tip ubica koristi hladno oružje, ubija na otvorenom prostoru, imaju saučesnike i planiraju zločin. Oni su imali ranijih osuda i to krivična djela protiv imovine i krivična djela protiv javnog reda i mira. Nema statistički značajnih razlika među dva tipa počinitelja u pogledu osobina ličnosti. Dobijeni rezultati istraživanja mogu unaprijediti saznanja u prevenciji pojave kriminala, kao i u resocijalizaciji počinitelja.

Ključne riječi:

počinitelji ubistva, osobine ličnosti, karakteristični obrasci kriminalnog ponašanja

UVOD

Istraživanja osobina ličnosti i karakterističnih obrazaca kriminalnog ponašanja permanentno su fokus interesovanja psihologije kriminala. Osnovna svrha ovakvih istraživanja jeste spoznaja o vezi karakterističnih osobina ličnosti i kriminalnog ponašanja, kao i traganje za određenim pravilnostima s ciljem predviđanja i objašnjenja različitih vrsta kriminalnog ponašanja. Međutim, ovakva istraživanja su često opterećena metodološkim teškoćama, te su njihove replikacije poželjne. U ovom istraživanju opredjelili smo se za istraživanje ponašanja izvršilaca najtežih

krivičnih dijela u Republici Srpskoj i njihovih osobina ličnosti, što može imati višestruke ciljeve. S teorijskog aspekta može rasvijetliti fenomenologiju i etiologiju homicida, kao i pružiti saznanja o osobinama ličnosti i ponašanjima ubica. S praktične strane, može biti polazna osnova za kreiranje formalnih programa prevencije i resocijalizacije osuđenika, ali i saznanja u oblasti profilisanja ličnosti ubica.

Ispitivanje osobina ličnosti i kriminalnog ponašanja

Ajzenk (Eysenck, 1998) u svom sistematskom pristupu izučavanja ličnosti izvršilaca ubistva, polazi od postavke da su socijalni faktori važni za kriminalno ponašanje samo u specifičnim tipovima kriminala kao što je imovinski kriminal, dok u slučajevima nasilnog kriminaliteta, primarni značaj imaju osobine ličnosti. On je dokazao da je visok psihoticizam kao mjera psihopatije uvijek prisutan kod kriminalne populacije, visoka ekstraverzija više kod mlađih kriminalaca, a neuroticizam kod starijih kriminalaca (Eysenck, 1998; prema Radulović, 2006).

Kolarević (2006) je u svom istraživanju napravio razliku između ekspresivnih i instrumentalnih ubica dokazavši da su instrumentalni izvršioци ubistva agresivniji i otvoreniji, te imaju tendenciju da sebe sagledavaju na pozitivniji način u odnosu na ekspresivne (Kolarević, 2006).

Većina istraživača je pri proučavanju ličnosti kriminalaca koristila istaknuti „Big five“ model. Na osnovu petofaktorskog modela, između ubica i obične populacije nađene su razlike u povišenom Neuroticizmu, sniženoj Ekstraverziji i Savjesnosti (Dennison et al., 2001; prema Međedović, 2009), povišenoj Agresivnosti i niskoj Otvorenosti (Skeem et al., 2005). U posljednje vrijeme se javila potreba za uključivanjem još jedne dimenzije kada je u pitanju kriminalna populacija, a to je osobina Poštenje/Skromnost na čijem se negativnom polu nalazi dispozicija za amoralno reagovanje. Zbog toga je nastao novi model proučavanja ličnosti, a to je „Hexaco“ model, koji je dobio naziv po prvim slovima dimenzija koje ga čine, a to su: Poštenje/Skromnost (H-Honesty/Humility), Emocionalnost (E-Emotionality), Ekstraverzija (X-eXtraversion), Saradljivost (A-Agreeableness), Savjesnost (C-Conscientiousness) i Otvorenost (O-Openness) (Međedović, 2013). Pozitivan pol dimenzije *Poštenje/Skromnost* podrazumijeva *iskrenost, pravičnost, izbjegavanje pohlepe i skromnost*, a negativan pol je karakterističan za kriminalnu populaciju i on podrazumijeva dispoziciju za amoralno reagovanje i antisocijalno ponašanje. Dimenzija *Emocionalnost*, odnosno njen pozitivan pol se odnosi na *strašljivost i anksioznost* u socijalnim situacijama, *zavisnost i sentimentalnost*. Negativan pol ove dimenzije pozitivno korelira sa psihopatijom, zbog nepostojanja osjećaja krivice i empatije. Pozitivan pol dimenzije ekstraverzije podrazumijeva *socijalno samopouzdanje i smjelost, druželjubivost i aktivitet*, a negativan pol predstavlja manjak samopouzdanja i aktiviteta u društvenim odnosima i situacijama. Dimenzija *Saradljivost* u svom pozitivnom polu obuhvata *sposobnost za praštanje drugima, krotkost, fleksibilnost* u odnosu sa drugima, kao i *strpljivost*, dok se na negativnom polu ove dimenzije nalaze indikatori *hostilnosti i iritabilnosti*. Četvrta dimenzija *Savjesnost*

podrazumijeva *organizovanost* i dosljednost u ponašanju, *marljivost*, *perfekcionizam* i *obazrivost*. Na negativnom polu ove dimenzije nalaze se indikatori *impulsivnosti* i *dezorganizacije* u ponašanju. Posljednja dimenzija ovog modela *Otvorenost*, na pozitivnom polu ima indikatore *radoznalosti*, *kreativnosti*, *osjećaj za estetske vrijednosti* i *nekonvencionalne stavove*, a na negativnom polu ove dimenzije nema otvorenosti za nova iskustva, izražena je *konvencionalnost u stavovima* i *pridržavanje društvenih normi i zakona*.

Korištenjem Hexaco modela u ranijim istraživanjima dobijena je negativna povezanost između dimenzije Poštenje-Skromnost i Psihopatije, kao i povezanost sa negativnim polom Emocionalnosti, Saradljivosti i Savjesnosti (Međedović, 2013).

Pored Hexaco modela, skala Mračna trijada predstavlja tri nove osobine koje su često sastavni dijelovi ličnosti kriminalne populacije. Ona mjeri sljedeće osobine:

1. *Makijavelizam*, koji označava *cinizam*, odnosno *dvoličnost*, *nedostatak moralnosti*, *eksternalizaciju krivice* i *manipulaciju drugima* u cilju pridobijanja sopstvene koristi. Osobe sa izraženim skorom na skali Makijavelizma imaju princip po kome „*Cilj opravdava sredstva*“. Često ulaze u socijalne interakcije jer su veliki ekstraverti, ali se emotivno ne vezuju, nemaju osjećaj za druge osobe. Često su promiskuitetnog ponašanja, niske anksioznosti i visoke impulsivnosti. Ne pridržavaju se društvenih normi, pa se često ponašaju na društveno neprihvatljiv način;
2. *Narcizam* kao osobina predstavlja sukob između nesigurnosti pojedinca i njegovog preuveličavanja sopstvene vrijednosti. Osobe koje imaju visok skor na skali narcizma *fokusirani su na sebe*, *manipulišu drugim ljudima* i imaju jako *nisku empatiju*. Lako ulaze u socijalne interakcije, a od društva očekuju da im se dive da bi učvrstili sopstveno samopouzdanje. S obzirom da ih okolina s vremenom počinje izbjegavati, dešava se da dolaze u sukob sa osobama sa kojim su u neposrednom kontaktu i
3. *Psihopatija* koja podrazumjeva *nedostatak samokontrole* (tj. *impulsivnost*), *bezosjećajnost* i *manipulaciju nad drugima*, kao i *traženje uzbuđenja*. Osobe sa visoko izraženim skorom ne poznaju osjećaj krivice, kajanja i skloni su promiskuitetnim ponašanjima. S obzirom da su veoma impulsivni, često se ponašaju nasilno u odnosu sa drugima.

Sve tri ove dimenzije podrazumijevaju nedostatak empatije, dakle osjećaja za druge, impulsivnost i manipulaciju drugima u cilju pribavljanja sopstvene koristi. Istraživanja su pokazala da su Psihopatija, Makijavelizam i Narcisoidnost česti elementi strukture ličnosti kriminalaca, naročito psihopatija (Hemphill et al., 1998; Walters, 2003; sve prema Međedović, 2009).

Karakteristični obrasci kriminalnog ponašanja počinitelja ubistva

Kada govorimo o proučavanju karakterističnih obrazaca ponašanja tokom ubistva, potreba za njima nastala je u okviru oblasti „profilisanja izvršioca“ gdje različiti stručnjaci zajedno sa psiholozima koriste informacije o načinu izvršenja

ubistva da bi se došlo do psihološkog profila počinitelja (Muller, 2000; Godwin, 2001; Hicks & Sales, 2006; Kocsis, 2006; Beauregard & Field, 2008). Najčešće u literaturi pominjani i istraživani karakteristični obrasci kriminalnog ponašanja dovođeni u vezu sa crtama ličnosti počinitelja ubistva su: način dolaska počinitelja i mjesto izvršenja ubistva, sredstvo izvršenja, motiv izvršenja ubistva, prisustvo saučesnika, planiranje izvršenja ubistva, ponašanje prema žrtvi, poznavanje žrtve i srodstvo sa žrtvom, pol i godine žrtve (Šeparović, 1981; Kolarević, 2006; Matijević i Marković, 2013).

Kolarević (2006) je u svom istraživanju dokazao da se ubistva iz sukoba češće dešavaju na javnom mjestu ili stambenom prostoru do kog počinitelj dolazi pješice ili tu živi, odnosno radi, dok se instrumentalna ubistva češće dešavaju na otvorenom prostoru, a počinitelj češće dolazi vlastitim ili javnim prevozom. Isti autor (Kolarević, 2006) je došao do zaključka da se ubistva iz sukoba češće vrše hladnim ili vatrenim oružjem, dok se za instrumentalna ubistva češće koristi vatreno oružje (Kolarević, 2006). Kada je u pitanju motiv izvršenja ubistva, treba imati na umu da motiv predstavlja pokretač aktivnosti, ali i činjenicu da nisu sva ubistva motivisana. Najčešće pominjani motivi homicida su: *mržnja, osveta, koristoljublje, politički motivi* itd. Mnogi istraživači (Kron, 1993; Kolarević, 2006) su u svom istraživanju dobili razliku među počiniteljima u odnosu na motiv izvršenja ubistva, i dokazali da postoje dva tipa ubica: *ekspresivni* koji ubistva vrše iz motiva mržnje, osvete ili porodične svađe i *instrumentalni*, čiji je motiv sticanje određene koristi, naročito materijalne. Pri ovim ubistvima su češća saučesništva i postojanje plana ubistva (Kolarević, 2006, Kron, 1993).

Ponašanje prema žrtvi može se dovesti u vezu sa motivom izvršenja ubistva, pa u skladu s tim ubistva su često praćena *mučenjem žrtve, vezivanjem, udaranjem ili seksualnim zlostavljanjem*. Tako, npr. počinitelj koji ubija u stanju razdražljivosti i mržnje, češće ubija brzo i efikasno, bez mučenja žrtve. Kod ubistva iz strasti, ljubomore i mržnje praćena su težnjom počinitelja da kazni žrtvu, te su nerijetko praćena seksualnim zlostavljanjem, vezivanjem ili mučenjem žrtve (Radulović, 2006). O motivu izvršenja ubistva nam može govoriti i podatak o poznavanju žrtve. Ekspresivna ubistava koja su motivisana osvetom i mržnjom češće se dešavaju među srodnicima ili poznanicima. Na poslijetku, kada se govori o karakterističnim obrascima kriminalnog ponašanja, treba istaknuti i da je veliki broj istraživanja pokazao da su žrtve ubistva češće muškarci (Milosavljević, 2004; Weaver et al., 2002), a da je starost žrtve značajan prediktor prestupnika samo u slučajevima kada počinitelj ima prikazane dokaze o planiranju ili kada djeluje na agresivan način (Goodwill et Alison, 2007).

U psihologiji kriminala se značajna pažnja posvećuje istražnom procesu, koji podrazumjeva dovođenje u vezu ponašanja i osobina ličnosti s jedne strane sa kriminalnom karijerom i sociodemografskim karakteristikama počinitelja, s druge strane (Doležal, 2009). Vjeruje se da traganje za pravilnostima ove veze može pružiti odgovore o tipologiji kriminalnih ponašanja. Međutim, nedovoljan je broj

validnih empirijskih studija koje pouzdano govore o vezi između osobina ličnosti i karakteristika ponašanja počinitelja ubistva (Ainsworth, 2001). Stoga svako istraživanje koje provjerava vezu između ponašanja i osobina ličnosti kod kriminalne populacije može biti značajno za unapređenje saznanja u oblasti istrage, ali i uopšte psihologije kriminala.

Osnovni problem ovog istraživanja je utvrditi razlike u osobinama ličnosti s obzirom na karakteristične načine ponašanja počinitelja ubistva u Republici Srpskoj.

Hipoteza istraživanja

Postoje razlike među počiniteljima ubistva u Republici Srpskoj u odnosu na karakteristične obrasce kriminalnog ponašanja i osobine ličnosti počinitelja ubistva.

Dok je Salfati (2000) u svom istraživanju došao do zaključka da nema značajne veze između vrste ubistva i osobina ličnosti počinitelja, druga istraživanja (Cornell, 1996; Radulović, 2006) pokazuju da između instrumentalnih i ekspresivnih ubica postoje razlike u pogledu postojanja psihopatskih karakteristika, koje su više izražene kod instrumentalnih ubica. Kolarević (2006) je u svom istraživanju dokazao da su instrumentalni izvršioци u odnosu na ekspresivne izvršioce otvoreniji i agresivniji, gdje agresivnost predstavlja negativan pol dimenzije saradljivosti. Kronova (1993) je u svom istraživanju dobila dva tipa ubica u odnosu na karakteristične obrasce ponašanja, gdje jedan tip izvršilaca ubija zbog postizanja nekog cilja, pravi detaljan plan ubistva i čini sve da izbjegne otkrivanje, dok drugom tipu ubica ubistvo je samo po sebi svrha, sve žrtvuju da bi ostvarili svoj plan i često sebe voljno okružuju predstavnicima zakona (Kron, 1993). Takođe je Kolarević (2006) empirijski dokazao da postoje razlike u karakterističnim obrascima ponašanja među izvršiocima ubistva, pa je prvi tip ubica svrstao u instrumentalne izvršioce koji ubijaju zbog koristi, koriste vatreno oružje, ubijaju na otvorenom prostoru i ne poznaju žrtvu, dok je drugu grupu ubica nazvao ekspresivnim ubicama koje ubijaju zbog sukoba, koriste hladno oružje, ubijaju najčešće u stambenom prostoru, poznaju žrtvu i ne prikrivaju tragove zločina. Osobine ličnosti i karakteristični obrasci ponašanja nisu do sada empirijski i socijalno-psihološki ispitivani na počiniteljima ubistva u Republici Srpskoj.

METOD

Varijable istraživanja

Nacrt istraživanja je multivarijatan korelacioni. Prediktorske numeričke varijable su *crte ličnosti* (*Poštenje, Emocionalnost, Ekstraverzija, Saradljivost, Savjesnost i Otvorenost*), operacionalno definisane rezultatom na upitniku HEXACO-PI-R, *kao i varijable: narcizam, makijavelizam i psihopatija*, operacionalno definisane rezultatom na upitniku Mračna trijada. Kriterijumska varijabla odnosi se na karakteristične obrasce ponašanja počinitelja ubistva operacionalizovane na osnovu upitnika kreiranog za potrebe ovog istraživanja, a nastalog na osnovu izučavanja relevantnih empirijskih studija iz ove oblasti (Salfati, 2000; Kolarević, 2006; Dimovski, 2012).

Uzorak istraživanja

Uzorak istraživanja je prigodan i činili su ga ispitanici koji se nalaze na izdržavanju zatvorske kazne u KPZ-ima u Republici Srpskoj. U vrijeme sprovođenja istraživanja 203 osobe su bile na izdržavanju kazne za krivično djelo ubistvo, teško ubistvo, ubistvo na mah i nehatno lišenje života druge osobe. S obzirom da se ovo istraživanje nije odnosilo na privilegovane oblike ubistva naš uzorak su činila 74 ispitanika, pretežno muškog pola (više od 95%), prosječnog uzrasta 40 godina.

Instrumenti istraživanja

U ovom istraživanju pored upitnika o sociodemografskim varijablama, korišteni su sljedeći instrumenti:

1. Upitnik Karakterističnih obrazaca kriminalnog ponašanja kreiran za potrebe ovog istraživanja. Ovaj upitnik odnosi se na sljedeće: psihofizičko stanje počinitelja u momentu izvršenja ubistva (potpuno trijezan, pod uticajem alkohola, droga ili tableta za smirenje, u stanju razdražljivosti ili ljutnje), planiranje ubistva (da/ne), raniji interpersonalni odnosi sa žrtvom (da/ne), prikrivanje tragova nakon izvršenja ubistva (da/ne), mjesto izvršenja ubistva (na otvorenom prostoru, u stambenom objektu, u poslovnom objektu), sredstvo kojim je izvršeno ubistvo (vatreno oružje, hladno oružje, eksplozivna sredstva, oruđe, trovanje, upotreba fizičke sile), način dolaska na mjesto izvršenja ubistva (vlastitim ili drugim prevozom, pješke, počinitelj živi ili radi na mjestu izvršenja ubistva), saučesništvo, vrsta ubistva u odnosu na motiv izvršenja ubistva (sukob/korist), poznavanje i srodstvo sa žrtvom (da/ne), tip srodstva, pol i starost žrtve, ponašanje prema žrtvi u toku izvršenja ubistva (vezivanje, udaranje, mučenje, seksualno zlostavljanje)
2. Osobine ličnosti počinitelja ubistva ispitane su HEXACO-PI-R i D3 – 27.

HEXACO-PI-R (Ashton & Lee, 2009): U ovom istraživanju korištena je modifikovana, hrvatska, kraća verzija *HEXACO-PI-R* upitnika koja sadrži 60 stavki, kreiranu od strane Šverko i Babović (2012). Pouzdanost testa na našem uzorku iznosi 0,62. Ovo je zadovoljavajuća pouzdanost kada je u pitanju ispitivanje jedne ovakve socijalno-patološke pojave, kao i specifičnost samog fenomena homicida i malog broja ispitanika. Međutim, da bismo dobili veće pouzdanosti subskala i testa u cjelini, pristupili smo određivanju diskriminativnosti ajtema provjeravanoj preko ajtem-total korelacije. U konačnoj verziji testa zadržane su one stavke koje su imale pozitivnu korelaciju između ajtema i ukupnog skora. Pouzdanosti subskala u konačnoj verziji našeg istraživanja su sljedeće: Poštenje/Skromnost iznosi .71; Emocionalnost .54; Ekstraverzija iznosi .69; Saradljivost .53; Savjesnost .65, dok Otvorenost iznosi .65. Ukupna pouzdanost konačne verzije korištene skale iznosi .69.

D3-27 (Paulhus & Williams, 2002): Ovaj upitnik sastoji se od 27 stavki i mjeri takozvane mračne dimenzije ličnosti: makijavelizam, narcizam i psihopatiju. Koeфицијent interne konzistencije (Cronbach alpha) kod ovih varijabli se kreće od .69

do .74 (Wertag, Vrselja i Tomić, 2011). Pouzdanost na našem uzorku je zadovoljavajuća i iznosi 0.82. Primjeri tvrdnji: *Većina ljudi je podložna manipulaciji; Osveta treba da bude brza i surova.*

Postupak istraživanja

Nakon dobijenih potrebnih dozvola za sprovođenje istraživanja na uzorku osuđenika, istraživanje je sprovedeno u toku 2015 godine, u manjim grupama u trajanju od 30 do 45 minuta. Istraživanje je bilo anonimno. Ponašanje ispitanika za vrijeme popunjavanja upitnika je bilo veoma korektno.

REZULTATI ISTRAŽIVANJA

Razlike u karakterističnim obrascima kriminalnog ponašanja među počiniteljima ubistva

Osnovno pitanje kojim smo se bavili u toku ovog istraživanja jeste da utvrdimo da li postoje razlike među počiniteljima ubistva u odnosu na karakteristične obrasce kriminalnog ponašanja. Ovo pitanje smo provjerili klusterskom analizom, i predstavili u sljedećoj tabeli:

Tabela 1

Analiza karakterističnih obrazaca kriminalnog ponašanja procesom klusterske analize

Klaster 1	54 ispitanika
Klaster 2	20 ispitanika
Ukupno	74 ispitanika

Iz Tabele 1 vidimo da smo postupkom klaster analize dobili dva klastera, nejednaka po broju ispitanika, uzevši u obzir teorijsku pretpostavku o postojanju dva tipa počinitelja ubistva. U prvom klasteru nalaze se 54, dok drugom klasteru pripada 20 ispitanika.

U Tabeli 2 dat je prikaz aritmetičkih sredina i standardnih devijacija za svaku pojedinačnu varijablu. Manje prosječne vrijednosti predstavljaju izraženiji uticaj varijabli na razliku između počinitelja ubistva. Statistički značajne varijable koje razlikuju ova dva tipa ubica su: ranije osude, vrsta osude, planiranje ubistva, mjesto i sredstvo izvršenja ubistva i postojanje saučesnika prilikom izvršenja ubistva. Podaci nam govore da ispitanici u prvom klasteru nemaju ranijih osuda, niti saučesnika prilikom izvršenja ubistva. Ne planiraju ubistvo, a ubijaju najčešće vatrenim oružjem, i to u zatvorenom objektu. Što se tiče drugog klastera, počinitelji imaju ranijih osuda i to u okviru krivičnih djela protiv imovine i krivičnih djela protiv javnog reda i mira. Oni planiraju ubistvo, ubijaju najčešće hladnim oružjem i na otvorenom, dakle javnom mjestu. Tokom izvršenja ubistva imaju saučesnike.

Tabela 2

Razlike aritmetičkih sredina i standardnih devijacija dobijenih klasterkom analizom- Vilksova lambda, F-test i njegova statistička značajnost

	KLASTER I		KLASTER II		λ	F	p
	M	SD	M	SD			
stanje tokom ubistva	2.43	1.57	2.40	1.23	1.00	.01	.947
ranije osude	1.94	.23	1.00	.00	.15	330.81	.000**
vrsta osude	.09	.68	11.75	3.91	.14	454.36	.000**
planiranje ubistva	1.98	.14	1.85	.37	.93	5.14	.026*
raniji loši odnosi sa žrtvom	1.61	.49	1.75	.44	.98	1.22	.273
raniji pokušaji napada na žrtvu	1.91	.29	1.95	.22	1.00	.35	.557
prikrivanje tragova	1.76	.43	1.65	.49	.99	.87	.354
mjesto izvršenja ubistva	2.41	.90	1.90	1.20	.95	4.05	.048*
sredstvo izvršenja ubistva	1.78	1.45	3.05	1.88	.88	9.54	.003**
dolazak na mjesto izvršenja	2.30	1.16	2.35	1.04	1.00	.03	.856
saučesnici	1.70	.46	1.40	.50	.92	6.04	.016*
motiv izvršenja ubistva	3.91	1.66	4.15	1.87	1.00	.29	.592
poznavanje žrtve	1.15	.36	1.25	.44	.99	1.03	.313
pol žrtve	1.19	.39	1.35	.49	.97	2.25	.138
starost žrtve	4.20	.88	4.30	.80	1.00	.18	.669
srodstvo sa žrtvom	1.61	.49	1.75	.44	.98	1.22	.273
tip srodstva	2.56	3.34	2.30	3.18	1.00	.09	.768
tok ubistva	5.41	2.30	4.65	2.50	.98	1.51	.222

**značajno na nivou 0.01

*značajno na nivou 0.05

Identifikaciju karakteristika dobijenih grupa potvrdili smo diskriminativnom funkcijom. Ona je dala rezultate koji slijede u narednim tabelama (Tabela 3, Tabela 4).

Tabela 3

Kanonička korelacija i njena statistička značajnost

Funkcija	Svojevredna vrijednost	% varijanse	Koeficijent kanoničke korelacije	Vilksova lambda	χ ²	df	p
1	12.23	100	.96	.08	162.69	18	.000

Kanonička korelacija i njena statistička značajnost u Tabeli 3. potvrđuju pretpostavku o postojanju dva tipa počinitelja ubistva. Dobijena korelacija iznosi 0,96, a Hi kvadrat koji iznosi 162,69 je statistički značajan na nivou $p < .01$. Možemo reći da potvrđujemo prvu hipotezu, dakle, postoji statistički značajna razlika između počinitelja ubistva u odnosu na karakteristične obrasce kriminalnog ponašanja. Vilksova lambda (.08) pokazuje da samo oko 10% varijanse između počinitelja ubistva može biti objašnjeno ovim mjerenim varijablama.

U Tabeli 4 smo predstavili vrijednosti grupnih centroida koji govore o tome da su ove dvije grupe počinitelja ubistva dovoljno udaljene jedna od druge, što potvrđuje činjenicu da imaju različite karakteristične obrasce kriminalnog ponašanja.

Tabela 4

Vrijednost grupnih centroida

	Funkcija 1
Klaster 1	2.099
Klaster 2	-5.668

Na kraju možemo potvrditi da diskriminativna funkcija potvrđuje našu pretpostavku o postojanju dvije grupe počinitelja ubistva u odnosu na karakteristične obrasce kriminalnog ponašanja.

Razlike u osobinama ličnosti počinitelja ubistva u odnosu na pojedine karakteristične obrasce kriminalnog ponašanja

Da bi smo utvrdili postojanje razlike među počiniteljima ubistva u odnosu na osobine ličnosti, koristili smo Multivarijatnu analizu varijanse. Zavisne varijable bile su osobine ličnosti iz skale Mračna trijada i Hexaco modela. Rezultati su predstavljeni u sljedećoj tabeli:

Tabela 5

Multivarijatni test i njegova statistička značajnost

		Vrijednost	F	Znač.
QCL-1	Pilajev trag	.12	.93	.507
	Vilksova lambda	.89	.93	.507

U Tabeli 5 prikazan je multivarijatni test za utvrđivanje statističke značajnosti između grupa u odnosu na osobine ličnosti. Vilksova lambda iznosi .89, a Pilajev trag koji je bolja opcija kada imamo manji uzorak iznosi .12. F-test je kada su u pitanju samo dvije ispitivane grupe jednak za Vilksovu lambda i Pilajev trag, i vidimo da u ovom slučaju nije značajan. On iznosi .93. Uzevši u obzir ovaj podatak, zaključujemo da postavljena hipoteza nije statistički značajna i da ne postoje razlike među grupama počinitelja u odnosu na osobine ličnosti.

U Tabeli 6 dali smo prikaz aritmetičkih sredina, F-testa i njegove statističke značajnosti za svaku pojedinačnu osobinu ličnosti u odnosu na dva tipa počinitelja ubistva.

Tabela 6

Aritmetičke sredine, F-test i njegova statistička značajnost

	M	F	p
Makijavelizam	.01	.03	.863
Narcizam	.04	.09	.766
Psihopatija	.49	1.47	.230
Poštenje/skromnost	.24	.51	.479
QCL-1 Emocionalnost	.49	.99	.322
Ekstraverzija	.08	.19	.665
Saradljivost	.34	1.57	.215
Savjesnost	.71	1.82	.181
Otvorenost	.02	.03	.857

U Tabeli 6 vidimo da nema statističke značajnosti, što znači da nijedna varijabla iz Hexaco modela i Mračne trijade ne diskriminiše dovoljno dvije grupe počinitelja ubistva.

U sljedećim tabelama (od Tabela 7 do Tabela 12) dali smo prikaz multiple regresije da bismo provjerili mogućnost predikcije osobina iz Mračne trijade na osnovu osobina iz Hexaco modela. U Tabeli 7 dat je prikaz predikcije vrijednosti makijavelizma na osnovu skupa varijabli iz Hexaco modela.

Tabela 7

Predikcija vrijednosti makijavelizma na osnovu skupa varijabli iz Hexaco modela

	Nestandardizovani koeficijenti		Standardizovani koeficijenti	t-test	p
	B	SE	Beta		
Postenje/skromnost	-.55	.11	-.62	-4.95	.000
Emocionalnost	-.23	.09	-.26	-2.75	.008
Ekstraverzija	.15	.10	.16	1.58	.120
Saradljivost	-.13	.14	-.10	-.90	.372
Savjesnost	.04	.10	.04	.38	.708
Otvorenost	-.04	.08	-.05	-.53	.598

**značajno na nivou 0.01

*značajno na nivou 0.05

Na osnovu multiple regresije, u Tabeli 7 možemo vidjeti da *Makijavelizam* možemo predvidjeti na osnovu negativnog pola dimenzije *Poštenje/Skromnost*, i negativnog pola *Emocionalnosti*, a statistička značajnost F-testa data je u narednoj tabeli (Tabela 8).

Tabela 8

Multipla regresija, F-test i ishod testa njegove značajnosti

Model	R	R ²	F	p
1	.78	.57	15.02	.000

U Tabeli 8 vidimo da je F-test značajan na nivou $p < .01$ što znači da postoji statistički značajna povezanost između dimenzije *Makijavelizma* i dimenzija iz Hexaco modela.

U Tabela 9 dat je prikaz predikcije osobine Narcizam u okviru skale *Mračna trijada*, na osnovu skupa varijabli iz Hexaco modela. F-test i ishod testa njegove značajnosti prikazani su u Tabeli 10.

Tabela 9

Predikcija vrijednosti narcizma na osnovu skupa varijabli iz Hexaco modela

	Nestandardizovani koeficijenti		Standardizovani koeficijenti	t-test	p
	B	SE	Beta		
Postenje/skromnost	-.41	.14	-.45	-2.86	.006
Emocionalnost	-.16	.11	-.17	-1.44	.154
Ekstraverzija	.24	.13	.25	1.93	.057
Saradljivost	.20	.19	.15	1.06	.291
Savjesnost	-.10	.13	-.10	-.77	.442
Otvorenost	-.03	.10	-.04	-.31	.756

**značajno na nivou 0.01

*značajno na nivou 0.05

Na osnovu multiple regresije, u Tabeli 9 možemo vidjeti da dimenziju *Narcizam* iz *Mračne trijade* možemo predvidjeti na osnovu negativnog pola dimenzije *Poštenje/Skromnost*.

Tabela10

Multipla regresija, F-test i ishod testa njegove značajnosti

Model	R	R ²	F	p
1	.57	.33	5.40	.000

U Tabeli 10 vidimo da je F-test značajan na nivou $p < .01$ što znači da postoji statistički značajna povezanost između dimenzije *Narcizma* i dimenzija iz Hexaco modela.

U sljedećim tabelama (Tabela 11 i Tabela 12) prikazana je predikcija osobine *Psihopatija* na osnovu skupa varijabli iz Hexaco modela, F-test i ishod testa njegove značajnosti.

Tabela 11

Predikcija vrijednosti psihopatije na osnovu skupa varijabli iz Hexaco modela

	Nestandardizovani koeficijenti		Standardizovani koeficijenti	t-test	p
	B	SE	Beta		
Postenje/skromnost	-0.30	.11	-0.36	-2.79	.007
Emocionalnost	-0.26	.08	-0.31	-3.15	.002
Ekstraverzija	.13	.10	.15	1.40	.166
Saradljivost	-0.25	.14	-0.20	-1.75	.086
Savjesnost	-0.17	.10	-0.18	-1.79	.078
Otvorenost	-0.13	.07	-0.16	-1.70	.095

Na osnovu multiple regresije, u Tabeli 11 možemo vidjeti da *Psihopatiju* iz *Mračne trijade* možemo dovesti u vezu sa negativnim polom dimenzije *Poštenje/Skromnost*, kao i sa negativnim polom dimenzije *Emocionalnost*.

Tabela 12

Multipla regresija, F-test i ishod testa njegove značajnosti

Model	R	R ²	F	p
1	.74	.54	13.24	.000

U Tabeli 12 vidimo da je F-test značajan na nivou $p < .01$ što znači da postaji statistički značajna povezanost između dimenzije *Psihopatije* i dimenzija iz Hexaco modela.

Rezultati dobijeni primjenom multiple regresije omogućavaju predviđanje vrijednosti osobina iz *Mračne trijade* na osnovu skupa varijabli iz Hexaco modela.

DISKUSIJA I ZAKLJUČAK

U ovom istraživanju pošli smo od pretpostavke da postoji razlika među počiniateljima ubistva u odnosu na karakteristične obrasce kriminalnog ponašanja, što je i potvrđeno. Prvi tip počinitelja nije imao ranijih osuda, niti saučesnika prilikom izvršenja krivičnog djela ubistva. Najčešće korišteno sredstvo kojim je izvršeno ubistvo jeste vatreno oružje, i to u zatvorenom prostoru (stambeni ili poslovni objekti). Nisu planirali ubistvo za koje su trenutno na izdržavanju kazne. Za počinitelje ubistva koji pripadaju drugom klasteru karakteristično je da su imali ranijih osuda

i to u okviru krivičnih djela protiv imovine i krivičnih djela protiv javnog reda i mira. Oni su planirali izvršeno ubistvo, pri izvršenju istog su imali saučesnike, a kao sredstvo izvršenja ubistva su koristili sve ostale vrste oružja (hladno oružje, alati ili oruđe) ili primjenu fizičke sile. Prema ovim karakterističnim obrascima ponašanja, a prema teorijskim postavkama, ova dva tipa počinitelja odgovarala bi počiniteljima koji vrše ekspresivna ubistva (zbog svađe, mržnje, osvete ili ljubomore) naspram onih koji vrše instrumentalna ubistva (ubistva zbog pribavljanja određene koristi, najčešće materijalne). Deskriptivna statistika karakterističnih obrazaca ponašanja počinitelja ubistva je pokazala razliku među počiniteljima u odnosu na motiv izvršenja ubistva, i zaista na jednom kraju su počinitelji koji ubijaju iz sukoba, a na drugom oni koji ubijaju iz koristi. Međutim, možemo pretpostaviti da ova činjenica nije statistički značajna zbog veoma malog uzorka počinitelja ubistva u Republici Srpskoj (N=74), a i zbog velike razlike između broja ispitanika u klasterima (Klaster I=54; Klaster II=20).

Ovim istraživanjem smo pretpostavili i da postoje razlike u osobinama ličnosti među počiniteljima krivičnog djela ubistva. Empirijska provjera nije evidentirala postojanje statistički značajne razlike, što ukazuje na činjenicu da se ova dva tipa počinitelja ubistva dovoljno ne razlikuju u odnosu na osobine ličnosti. Moguće objašnjenje za ovaj podatak jeste činjenica da smo imali homogen uzorak, dakle, samo izvršioce teškog ubistva bez privilegovanih oblika ubistva (ubistvo na mah, ubistvo iz nehata itd.) koji imaju posebne karakteristike. Kod počinitelja iz prvog klastera veće vrijednosti su dobijene na dimenzijama *Poštenje/Skromnost*, *Emocionalnost*, *Ekstraverzija* i *Saradljivost*. Dimenzija *Poštenje/Skromnost* podrazumijeva iskrenost, skromnost i pravičnost u socijalnim situacijama. Ovaj dobijeni podatak na našem uzorku možemo objasniti tipom ubistva koji oni čine. Obzirom da prvi tip ubica čini ubistvo iz sukoba, u stanju razdražljivosti ili ljutnje, osvete ili ljubomore, oni ubistvo opravdavaju motivima koji po njima nemaju loše namjere, pa su česte izjave: „Ubio sam ga da bih sačuvao svoju čast“, „Ubistvo sam počinio da bih spasio svoju porodicu“ itd. Za razliku od njih, počinitelji iz drugog klastera koji ubijaju iz koristoljublja, njima je ovaj čin samo sredstvo za postizanje cilja, odnosno pridobijanja materijalne koristi. Kada govorimo o dimenzijama *Saradljivost*, *Ekstraverzija* i *Emocionalnost*, one su takođe izraženije kod počinitelja iz prvog klastera. Za počinitelje koji ubijaju iz sukoba ili zbog nagomilavanja negativnih emocija kao što je slučaj u situacijama mržnje ili osvete, za njih su više važne socijalne situacije, doživljaji straha i anksioznosti, druželjubivi su, aktivisti i veliku pažnju pridaju emocijama. Dimenzije iz Mračne trijade izraženije su, iako ne statistički značajne, kod počinitelja koji pripadaju drugom tipu ubica. To možemo objasniti činjenicom da su ispitanici iz drugog klastera koji bi pripadali instrumentalnim ubicama manipulativniji i u stanju su uraditi sve da bi postigli određeni cilj, što sasvim odgovara dimenzijama Mračne trijade. Izraženiji *Makijavelizam* kod počinitelja koji ubijaju sa motivom koristoljublja možemo objasniti njihovim arogantnijim ponašanjem, upotrebljavanjem sile i iskorištavanjem drugih da bi se ostvarili vlastiti ciljevi.

Kod njih važi pravilo da „Cilj opravdava sredstva“. Sljedeća izražena osobina jeste *Narcizam*. Počinitelji u drugom klasteru skloni su manipulisanju drugim ljudima, preuveličavaju svoju ličnost i nemaju empatiju u socijalnim odnosima. Oni ubijaju samo one pojedince koje doživljavaju kao svoje neprijatelje. Izraženu *Psihopatiju* na našem uzorku karakteriše nepostojanje empatije, niti osjećaja krivice. Većina ispitanika na našem uzorku se izjasnila kako nije imala želju pobjeći i sve zaboraviti nakon izvršenja ubistva, dakle da nisu osjećali grižnju savjest zbog učinjenog. *Psihopatiju* je veoma teško izmjeriti ovim instrumentom jer u njemu nema stavki koje se odnose na čisto uzbuđenje, gdje nanošenje bola predstavlja izvor zadovoljstva, a ne neki cilj, kao što imamo kod instrumentalnih počinitelja. Zbog toga neki od autora smatraju da je poželjno ovim postojećim osobinama pridružiti i četvrtu osobinu, a to je sadizam (Međedović, 2015). Takođe, psihopate su sklone laganju i davanju socijalno-poželjnih odgovora pa je s toga teško procijeniti koji počitelji imaju psihopatološke tendencije prilikom izvršenja ubistva.

Kod počinitelja koji pripadaju drugom tipu ubica izraženije su i dimenzije *Otvorenost* i *Savjesnost*. Počinitelji ubistva koji rade sve da bi postigli određenu korist skloni su ulaženju u socijalne odnose, otvoreni su i aktivisti. Viši skor na dimenziji *Savjesnost* u odnosu na prvi tip počinitelja objašnjava tendenciju ka rigidnosti i visok stepen organizacije i planiranja.

Takođe, u rezultatima smo dobili podatak da se sve tri dimenzije iz skale *Mračna trijada* mogu predvidjeti na osnovu dimenzija iz *Hexaco* modela, i taj je model značajan na nivou $p < .01$.

Rezultati su pokazali da *Makijavelizam* i *Psihopatiju* možemo predvidjeti na osnovu negativnog pola dimenzije *Poštenje/Skromnost*, i negativnog pola dimenzije *Emocionalnost*. Negativan pol dimenzije *Poštenje/Skromnost* podrazumijeva dispoziciju za amoralno reagovanje i antisocijalno ponašanje, što sasvim odgovara karakteristikama *Makijavelizma* i *Psihopatije* koje se odnose na nepridržavanje društvenih normi, i često društveno neprihvatljivo ponašanje. Kada govorimo o dimenziji *Emocionalnost*, ona se odnosi na postojanje anksioznosti, zavisnosti, strašljivosti i sentimentalnosti kod pojedinaca. Uzevši ovo u obzir, njen negativan pol bi podrazumijevao emocionalnu površnost i zaravnjenost, nedostatak straha i anksioznosti što sasvim odgovara opisu dimenzije *Psihopatija*. Dimenzija *Narcizam* se takođe može predvidjeti na osnovu negativnog pola *Poštenje/Skromnost*. Iz svih rezultata možemo vidjeti da je dimenzija *Poštenje/Skromnost* veoma važna u opisu amoralnih i antisocijalnih dispozicija i ponašanja.

Na kraju, možemo konstatovati da su se osobine ličnosti na uzorku počinitelja pokazale kao dobri prediktori kriminalnog ponašanja, međutim između dva tipa počinitelja nije bilo statističkih značajnosti u pogledu istih. Ovaj podatak upućuje na činjenicu da su ubice homogena grupa u odnosu na osobine ličnosti, te da je krivično djelo ubistvo socijalnopatološka pojava za koju su jednako važne osobine ličnosti, ali i proces socijalizacije, odnosno uzajamno djelovanje svih njenih faktora.

LITERATURA

- Ainsworth, P. B. (2001). *Offender profiling and Crime Analysis*. London: Willan publishing.
- Beauregard, E. & Field, J. (2008). Body Disposal Patterns of Sexual Murderers: Implications for Offender Profiling. *Journal of Police and Criminal Psychology*, 23, 81-89.
- Cornell, D. G., Warren, J., Hawk, G., Stafford, E., Oram, G. & Pine, D. (1996). Psychopathy in Instrumental and Reactive Violent offenders. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 64(4) 783-790.
- Dimovski, D. (2012). *Kriminalološko određenje ubistva*. Preuzeto Septembar 17, 2014 sa stranice: <http://www.prafak.ni.ac.rs/files/disertacije/>.
- Doležal, D. (2009). Kriminalna karijera. *Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci*, 30, 1082-1107.
- Goodwill M. A. & Alison J. L. (2007). When is Profiling Possible? Offense Planning and Aggression as Moderators in Predicting Offender Age from Victim Age in Stranger Rape. *Behavioral Sciences and The Law*, 25, 823-840.
- Godwin, M. (2001). *Criminal psychology and forensic technology*. Anchorage: The University of Alaska.
- Hicks, S. & Sales B. (2006). *Criminal Profiling: Developing an Effective Science and Practice*. Washington: American Psychological Association.
- Kocsis, R. (2006). *Criminal Profiling: Principles and Practice*. New Jersey: Humana Press.
- Kolarević, A. D. (2006). *Način izvršenja ubistva i psihološke osobine izvršilaca*. Doktorska disertacija, Beograd: Filozofski fakultet.
- Kron, L. (1993). *Kajinov greh-psihološka tipologija ubica*. Beograd: Prometej i Institut za kriminalološka i sociološka istraživanja.
- Matijević, M. i Marković, M. (2013). *Kriminalistika*. Novi Sad: Pravni fakultet za privredu i pravosuđe.
- Međedović, J. (2009). Bazična struktura ličnosti i kriminalitet. *Primenjena psihologija*, 2, 339- 367.
- Međedović, J. (2013). *Psihopatija, ličnost i kriminalni recidiv: Multi-metodski pristup*. Doktorska disertacija, Beograd: Filozofski fakultet.
- Međedović, J. i Petrović, B. (2015). *The Dark Tetrad: Structural Properties and Location in the Personality Space*. Belgrade: Institute of Criminological and Sociological Research.
- Milosavljević, B. (2004). *Socijalna patologija i društvo*. Banja Luka: Filozofski fakultet.
- Muller, D. (2000). Criminal profiling. *Homicide studies*, 4, 234-264.
- Radulović, D. (2006). *Psihologija kriminala: psihopatija i prestupništvo*. Beograd: Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju i Institut za kriminalološka i sociološka istraživanja.
- Salfati, C. G. (2000). The Nature of Expressiveness and Instrumentality in Homicide. *Homicide Studies*, 4(3), 265-293.
- Skeem, L. J., Miller, J. D., Mulvey, E., Tiemann, J., Monahan J. (2005): Using a Five-Factor Lens to Explore the Relation Between Personality Traits and Violence in Psychiatric Patients. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 73, 454-465.
- Šeparović, Z. (1981). *Kriminalologija i socijalna patologija*. Zagreb: Pravni fakultet.
- Weaver, G.S., Clifford Wittekind, J., Petee, T.A., Huff-Corzine, L., Corzine, J. (2002). Predictors associated with lethal and non-lethal violence: a contextual analysis. *Proceedings of the Homicide research working group*.

Psychological characteristics and characteristic patterns of criminal behaviour of murderers in Republic of Srpska

Sanja Radetić Lovrić¹, Suzana Vujadinović²

¹ University of Banja Luka, Faculty of Philosophy, Bosnia and Herzegovina

² Association of Psychologists of the Republic of Srpska, Banja Luka, Bosnia and Herzegovina

The aim of this research was to explore differences among the murderers regarding the characteristic patterns of criminal behaviour and their relationship with psychological traits of murderers. The sample consisted of 74 convicts for the murder charge who, at the time of the research, served the sentence in the correctional facilities of the Republic of Srpska

The study used reliable measuring instruments. Criminal patterns of behaviour were examined by a questionnaire created for the purposes of this research, which contained a set of questions about the crime committed, about a criminal career, and about criminal lifestyle. Personality traits were examined using

HEXACO-PI-R (Ashton & Lee, 2009), which includes the dimensions: Honesty, Emotionality, Extraversion, Agreeableness, Conscientiousness, and Openness) and the Dark Triad D3-27 (Paulhus & Williams, 2002), which includes dimensions: Narcissism, Machiavellianism and Psychopathy.

The obtained results indicate that there are differences among murderers according to the characteristic patterns of criminal behaviour. Results showed that the first group of murderers, in most cases, used fire arms, they killed in a residential area, did not plan the crime, and had no prior convictions or accomplices. The second group of murderers kill either in an open area, use cold steel as a murder weapon, have an accomplice, and they plan the crime. They have prior convictions, usually crimes against property and crimes against public order and safety. There were no differences between groups regarding psychological characteristics. The obtained data should be taken with a reserve, bearing in mind that all respondents are perpetrators of the crime of aggravated murder. However, the obtained data indicate that the perpetrators from the first cluster show higher values on the dimensions: Honesty, Emotionality, Extraversion and Collaboration, while the perpetrators in the second cluster showed higher values on the dimension Narcissism, that is, the tendency to manipulate other people, and lack of empathy. In the case of perpetrators who belong to the second type of murderers, the dimensions of Openness and Conscientiousness are also more pronounced. Machiavellianism is more common among perpetrators who kill with a motive of greed. Most of the respondents stated that they did not feel remorse after the murder, and the results show the existence of a statistically significant relationship between Psychopathy and the negative poles of the dimensions of Honesty and Emotionality. According to the results, all three dimensions from the Dark Triad scale can be predicted based on the dimensions from the Hexaco model.

The general conclusion of the research indicates that personality traits in the sample of perpetrators proved to be good predictors of criminal behaviour, but that the crime of murder is a sociopathological phenomenon for which personality traits and socialization are equally important, that is, the interaction of all its factors. Results of this study can improve the existing body of knowledge on crime prevention and resocialization of murderers.

Key words:

murderers, psychological characteristics, characteristic patterns of criminal behavior.
